

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การเพิ่มศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสนับสนุนความได้เปรียบในการแข่งขันทางการเกษตร: กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตไม้ผลในจังหวัดจันทบุรี เป็นงานวิจัยแบบผสมซึ่งเกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนและระเบียบวิธีวิจัยในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเบื้องต้น
2. การพัฒนาและทดสอบเครื่องมือวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการการเกษตร

1. การศึกษาเบื้องต้น (pilot study)

การศึกษาเบื้องต้นของการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลขั้นต้นโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) และการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์และบริบทเชิงพื้นที่ และเพื่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 โดยการศึกษาเบื้องต้นจะดำเนินการดังนี้

1.1 การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ด้านการผลิตและการตลาดไม้ผลในจังหวัดจันทบุรี โดยการรวบรวมจากข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลที่บันทึกของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี และสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการลงพื้นที่เพื่อพูดคุย สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของพื้นที่ประชากรที่ศึกษา ปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อใช้ในการพัฒนาคำถามในแบบสอบถามที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป การสัมภาษณ์เชิงลึกมีประเด็นรายละเอียดดังนี้

1) การเตรียมประเด็นคำถาม เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านการเป็นผู้ประกอบการ ปัจจัยเศรษฐกิจสังคม และตัวแปรด้านความได้เปรียบในการแข่งขัน เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured in-depth interview)

2) ผู้ให้ข้อมูล (informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรกร ประกอบด้วย นักวิจัย/นักวิชาการเกษตรหรือนักส่งเสริมการเกษตร 1 คน เจ้าหน้าที่ของกรมวิชาการเกษตรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรับรองมาตรฐานฯ 1 คน และผู้นำเกษตรกร 2 คน รวมทั้งสิ้น 4 คน

3) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่และสรุปประเด็นที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยต่อไป

2. การพัฒนาและทดสอบเครื่องมือวิจัย

2.1 การสร้างเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ได้แก่ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (structured questionnaire) ในการพัฒนาแบบสอบถามนอกจากได้ประเด็นคำถามจากการทบทวนวรรณกรรมแล้วยังได้จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ดำเนินการในขั้นของการศึกษาเบื้องต้นร่วมด้วย เพื่อจะได้ประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านการเป็นผู้ประกอบการการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน (ดังแสดงในภาคผนวก) ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ประกอบการการเกษตร: ผู้ผลิตไม้ผลจันทบุรี ประกอบด้วยคำถามให้เลือกตอบหรือคำถามปลายปิด (close-ended questions) ร่วมกับคำถามปลายเปิด (open-ended questions) เกี่ยวกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมของผู้ประกอบการการเกษตร เช่น เพศ อายุ การศึกษารายได้ ประสบการณ์ ขนาดพื้นที่เกษตร แรงงาน ผลผลิต และการเป็นสมาชิกกลุ่มของเกษตรกร เป็นต้น

ตอนที่ 2 ปัจจัยด้านการเป็นผู้ประกอบการ ประกอบด้วยคำถามแบบมาตรวัดประเมินค่าของไลเคิร์ทแบบ 5 ระดับ (5-point Likert scale) ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสมรรถนะการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งได้พัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้น ได้จำนวนตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการจำนวน 24 ตัวแปร ดังแสดงในตารางภาคผนวกที่ 1 โดยเกณฑ์การประเมินค่าตัวแปรดังกล่าว มีดังนี้

- 1 หมายถึง ระดับความคิดเห็นด้วยน้อยที่สุด
- 2 หมายถึง ระดับความคิดเห็นด้วยน้อย
- 3 หมายถึง ระดับความคิดเห็นด้วยปานกลาง

4 หมายถึง ระดับความคิดเห็นด้วยมาก

5 หมายถึง ระดับความคิดเห็นด้วยมากที่สุด

ตอนที่ 3 ปัจจัยด้านความได้เปรียบในการแข่งขัน ประกอบด้วยคำถามแบบมาตรวัดประเมินค่า เช่นเดียวกับตอนที่ 2 โดยเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำสวนผลไม้ของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน

2.2 การทดสอบเครื่องมือวิจัย เป็นการตรวจสอบทั้งในด้านความถูกต้องของเนื้อหาและความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม

1) การตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (content validity) ในการตรวจสอบความถูกต้องและการครอบคลุมเนื้อหาการวิจัย ได้ใช้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อให้ข้อเสนอแนะในร่างแบบสอบถาม และมีการแก้ไขก่อนนำแบบสอบถามไปใช้ทดสอบกับเกษตรกร

2) การตรวจสอบความเชื่อถือได้ (reliability) นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นไปทดสอบ (pre-test) กับเกษตรกรของประชากรที่ศึกษาโดยไม่รวมไว้ในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย โดยการทดสอบถึงความเข้าใจของผู้ตอบต่อคำถามต่างๆ ในแบบสอบถาม และนำร่างแบบสอบถามนั้นมาปรับปรุงให้กระชับและเข้าใจง่าย นอกจากนี้ยังได้นำข้อมูลในส่วน of ข้อคำถามเชิงทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการ มาหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha) เพื่อวัดความเชื่อถือได้ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยผลการทดสอบพบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.808 (ภาคผนวกที่ 3) ซึ่งแสดงถึงความสอดคล้องภายใน (internal consistency) ของข้อความ (statements) ในแบบสอบถามตอนที่ 2 และสามารถรวมข้อความทั้งหมดไว้ในแบบสอบถามได้

3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร ได้แก่ เกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี ในจังหวัดจันทบุรี โดยกรอบประชากร (population frame) ได้จากฐานข้อมูล GAP DOA Online ของกรมวิชาการเกษตร มีเกษตรกรที่ได้รับการรับรองทั้งสิ้น (N) 9,035 ราย (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2562)

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้จากการคำนวณโดยใช้สูตรการกำหนดขนาดตัวอย่าง (n) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งมีค่า Z ประมาณ 1.96 โดยใช้ค่าความคลาดเคลื่อน (e) เท่ากับ 0.05 และระดับความน่าจะเป็น (p) ที่ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายที่สุด ($p = 0.5$ และ $q = 0.5$) ได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 384 ตัวอย่าง ดังนี้

$$n = \frac{Z^2 pq}{e^2} = \frac{1.96^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2} \approx 384$$

3) การสุ่มตัวอย่าง ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling) ดังนี้

ขั้นที่ 1 สุ่มอำเภอในจังหวัดจันทบุรีมา 5 อำเภอ จากทั้งหมด 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอขลุง อำเภอท่าใหม่ อำเภอมะขาม อำเภอเขาคิชฌกูฏ และอำเภอโป่งน้ำร้อน นำจำนวนรวมของเกษตรกรที่ได้รับรองมาตรฐานฯ ของแต่ละอำเภอมานำสัดส่วนเทียบกับจำนวนรวมของทั้ง 5 อำเภอ และนำค่าสัดส่วนที่ได้มาคูณกับจำนวนตัวอย่างที่ต้องการ (384 ตัวอย่าง) จะได้จำนวนตัวอย่างในแต่ละอำเภอ ดังนี้

อำเภอ	จำนวนผู้ได้รับการรับรองฯ	สัดส่วน	จำนวนตัวอย่าง
ขลุง	1,499	0.235	90
ท่าใหม่	723	0.113	43
มะขาม	911	0.143	55
เขาคิชฌกูฏ	1,290	0.202	78
โป่งน้ำร้อน	1,954	0.306	118
รวม	6,377	1.000	384

ขั้นที่ 2 สุ่มตำบลในแต่ละอำเภอมานำอำเภอละ 3 ตำบล นำสัดส่วนประชากรที่ใช้ศึกษาของแต่ละตำบลเทียบกับจำนวนรวมของแต่ละอำเภอ และนำสัดส่วนของแต่ละตำบลไปคูณกับจำนวนรวมของอำเภอ จะได้จำนวนตัวอย่างของแต่ละตำบล ดังนี้

อำเภอ	จำนวนตัวอย่าง	ตำบล	จำนวนผู้ได้รับการรับรองฯ	สัดส่วน	จำนวนตัวอย่าง
ขลุง	90	ซึ่ง	209	0.327	29
		ตะปอน	85	0.133	12
		วังสรรพรส	345	0.540	49
		รวม	639	1.000	90
ท่าใหม่	43	เขาแก้ว	69	0.217	9
		เขาบายศรี	114	0.358	16
		ทุ่งเบญจา	135	0.425	18
		รวม	318	1.000	43

อำเภอ	จำนวนตัวอย่าง	ตำบล	จำนวนผู้ได้รับการรับรองฯ	สัดส่วน	จำนวนตัวอย่าง
มะขาม	55	ฉมัน	229	0.490	27
		ปลิวี	117	0.251	14
		วังแฉ่ม	121	0.259	14
		รวม	467	1.000	55
เขาคิชฌกูฏ	78	คลองพลู	189	0.215	17
		ชากไทย	436	0.495	39
		พลวง	256	0.290	22
		รวม	881	1.000	78
โป่งน้ำร้อน	118	ทับไทร	233	0.189	22
		เทพนิมิตร	476	0.386	46
		โป่งน้ำร้อน	523	0.425	50
		รวม	1232	1.000	118
รวม	384		3537		384

ชั้นที่ 3 สุ่มตัวอย่างเกษตรกรในแต่ละตำบลตามรายชื่อที่ได้จากฐานข้อมูลจนได้ตามจำนวนที่ต้องการ

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จะเริ่มจากการประชุมชี้แจงการดำเนินงานโครงการวิจัยแก่ผู้ช่วยวิจัยร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 6 กรมวิชาการเกษตร และสำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี จัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในแต่ละตำบลที่ได้รับการสุ่มเลือก จัดทีมงานลงพื้นที่เพื่อสอบถามเกษตรกรตามบัญชีรายชื่อที่ได้จัดทำไว้ด้วยการใช้แบบสอบถามในการสัมภาษณ์ หรือเรียกว่า การสัมภาษณ์เผชิญหน้าแบบมีโครงสร้าง (structured face-to-face interview) จนได้ครบตามจำนวนที่กำหนด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์เพื่ออธิบายลักษณะเศรษฐกิจสังคมของกลุ่มตัวอย่างตามแบบสอบถามตอนที่ 1 ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) การศึกษา 4) การเริ่มต้นกิจการ 5) ประสบการณ์ทำสวนผลไม้ 6) ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 7) ชนิดผลไม้ที่ปลูกเป็นพืชหลัก 8) แรงงานที่ใช้ 9) ขนาดพื้นที่ 10) รายได้สวนผลไม้ และ 11) การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

4.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบการเป็นผู้ประกอบการตามแบบสอบถามตอนที่ 2 โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis; PCA) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบการเป็นผู้ประกอบการ ประกอบด้วย 1) ตัวแปรด้านคุณลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ เช่น ความคิดริเริ่ม ความคิดเชิงรุก ความคิดด้านความยั่งยืน วิสัยทัศน์ ความเป็นอิสระ และความยืดหยุ่น เป็นต้น และ 2) ตัวแปรด้านสมรรถนะของการเป็นผู้ประกอบการ เช่น การตัดสินใจ การวิเคราะห์ การวางแผน การสร้างคุณค่า การจัดการการเงิน การสร้างเครือข่าย และการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

4.3 การวิเคราะห์รูปแบบการเป็นผู้ประกอบการด้วยการวิเคราะห์การจัดกลุ่ม (cluster analysis) ด้วยเทคนิคการจัดกลุ่มแบบสองขั้นตอน (two-step clustering) โดยใช้ข้อมูลจากผลการวิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2 ทั้งนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 โดยตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการเป็นผู้ประกอบการเป็นตัวแปรที่ได้จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบการเป็นผู้ประกอบการ ได้แก่ 1) การมุ่งเน้นภายใน 2) การปรับตัว 3) การมีเหตุผล 4) การมุ่งเน้นคุณค่า 5) การริเริ่มสร้างสรรค์ 6) การอยู่รอดและเติบโต 7) การบรรลุเป้าหมาย และ 8) การมุ่งเน้นภายนอก

4.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเป็นผู้ประกอบการกับตัวแปรเศรษฐกิจสังคมตามแบบสอบถามตอนที่ 1 โดยใช้การวิเคราะห์การจำแนกกลุ่ม (discriminant analysis) โดยตัวแปรด้านรูปแบบการเป็นผู้ประกอบการเป็นผลจากการวิเคราะห์การจัดกลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ผ่อนคลาย 2) ผู้กระตือรือร้น 3) ผู้ผลิต และ 4) ผู้วิเคราะห์

4.5 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเป็นผู้ประกอบการกับความได้เปรียบในการแข่งขันตามแบบสอบถามตอนที่ 3 โดยใช้การวิเคราะห์การจัดกลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 โดยตัวแปรด้านความได้เปรียบในการแข่งขัน ได้แก่ 1) ต้นทุน 2) นวัตกรรม 3) ความเฉพาะ 4) ความสมดุล และ 5) ความสัมพันธ์

5. การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการเกษตรกร

การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการเกษตรกร โดยใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 ดังนี้

1) การรวบรวมประเด็นเพื่อการสนทนากลุ่ม โดยรวบรวมผลสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาใช้เป็นประเด็นในการสนทนากลุ่ม

2) ผู้เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม (participants) แบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ จำนวน 5 คน และกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับรองมาตรฐานฯ จำนวน 5 คน โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกเกษตรกรนี้จะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในลักษณะของรูปแบบการเป็นผู้ประกอบการเกษตรกรที่สัมพันธ์กับการได้เปรียบในการแข่งขัน ตามผลของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดยใช้ข้อมูลจากการถอดเสียงการสนทนากลุ่มประกอบด้วยข้อมูลจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ และข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรผู้รับการรับรองมาตรฐานฯ ในการวิเคราะห์จะใช้วิธีการวิเคราะห์กรอบงาน (framework analysis) โดยการหากรอบประเด็นที่เกี่ยวข้อง การจัดทำแผนภาพเพื่อสรุปกรอบของการเพิ่มศักยภาพในการประกอบการเกษตรกรที่ได้จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลทั้งสองกลุ่ม

